

РАТНА ПРОШЛОСТ НАШИХ НАРОДА И НАРОДНОСТИ

КЊИГА ДВЕСТОТА
МОНОГРАФИЈЕ
ЈБДИНИЦА НОВ И ПО ЈУГОСЛАВИЈЕ
КЊИГА ЧЕТРДЕСЕТ ОСМА

УРЕЂИВАЧКИ ОДБОР

Мирко Јовановић генерал-пуковник (председник). Али ШУКРИЈА,
Ристо ЦУНОВ, Вељко МИЛАДИНОВИЋ, генерал-потпуковник, Андро
МИЛАНОВИЋ, Јоцо ТАРАБИЋ, генерал-потпуковник, Фабијан ТРГО,
генерал-потпуковник, Методије КОТЕВСКИ, генерал-потпуковник, Вик-
тор КУЧАН, пуковник, Светозар ОРО, пуковник, Мишо ЛЕКОВИЋ,
пуковник, Ахмед ЂОНЛАГИЋ, пуковник, Август ВРТАР, пуковник,
Радомир ПЕТКОВИЋ, пуковник (главни уредник)

УРЕДНИК
Радомир ПЕТКОВИЋ, пуковник

РЕДЕНЗЕНТ
Рајко ТАНАСКОВИЋ, генерал-пуковник

СТРУЧНИ РЕДАКТОР
Петар ВИШЊИЋ, пуковник, научни сарадник Војноисторијског
института

ВОЈНОИЗДАВАЧКИ ЗАВОД

МИЛОЈИЦА ПАНТЕЛИЋ

**25. СРПСКА
НОУ ДИВИЗИЈА**

БЕОГРАД, 1977.

УДК 355.486(497.11) „1944/1945“

ПАНТЕЛИЋ, МИЛОЈИЦА

Милојица Пантелић: 25. СРПСКА НОУ ДИВИЗИЈА. Београд, Војноиздавачки завод, 1977; стр. 399+(4); 8° (Ратна прошлост наших народа и народности; књ. 200. Монографије јединица НОУ и ПО Југославије, књ. 48)

Формирана у Јабланици од око 3.000 партизана са простора Топлице, Јабланице и Расине, у условима општег нарастања партизанских снага у Србији, 25 дивизија НОВЈ је одмах ступила у тешке борбе са немачким, бугарским и четничким снагама на простору Топлице и Јабланице. Концем јула 1944. кренула је на борбени пут који ће је, преко источне Србије довести до Дунава, у сусрет јединицама Црвене армије. У новембру и децембру учествује у тешким борбама у долини Западне Мораве, а затим од јануара до краја априла 1945. у источној Босни против немачких снага које су се повлачиле са југа. У оквиру завршних операција, 25. дивизија је наступала кроз северну Босну и стигла до Загреба и Самобора у чијем је ослобођењу и учествовала.

Иако може изгледати да је 25. НОУ (српска) дивизија формирана релативно касно, то није стварно стање народноослободилачког покрета на југу Србије, на коме је терену и формирана ова дивизија. Тамо је народноослободилачки покрет об почетка устанка 1941. године па све до ослобођења наше земље био веома јак, имајући масовну и непрекидну подршку народа у току читавог НОР-а, успешно организован и вођен од тамошњих партијских руководстава, штабова и организација. Ту, на југу Србије основна формацијска јединица били су партизански одреди, а нешто касније бригаде и дивизије. Они су били толико масовни да су се и у периоду 1941—1943 (сем формирања Прве јужноморавске бригаде) могле формирати бригаде, па и дивизије. Што то ипсу учинили није разлог слабости НОП нити масовности оружаних формација, већ специфичности оружане борбе у том крају — једном речи, партизански одреди били су дуго најпогоднија оружанска формација да извршавају задатке оружане борбе.

Осећао сам свој дуг да напишем ову монографију 25. НОУ дивизије не само као њеи руководилац (политички комесар дивизије) већ да се, колико је то у оваквој прилици могуће, одужим свим палим јунацима — борцима који дадоше животе за слободу, да одам захвалност народу тога краја и свих крајева куда нас је носио вихор ослободилачког рата и социјалистичке револуције. Јер, оснивачко и ударно језгро 25. дивизије сачињавало је око 3.000 партизана Топлице, Јабланице, Расине, Поморавља и део кадрова из оперативне групе дивизија (2. пролетерска, 17. источно-

босанска, 5. крајишка НОУ дивизија). Али она, је у источној Србији, путем мобилизације и добровољног јављања, нарасла на око 15.000 људи. У Босни се, априла 1945 (углавном, са простора Вучјака) укључило у састав дивизије око 1.000 људи и исто толико, у оквиру њеног целовитог ратног пута, из других крајева наше земље. Ако сам у том имало успео биће ми највеће признање, радост и награда.

Када сам као војник од позива размишљао о нашем НО рату, често сам се присећао борбених дејстава 25. дивизије, па ми се чинило, а данас поготову кад сам проучио архивску грађу штабова бригада, дивизије и партијских руководстава, да су веома драгоцене борбена искуства ове дивизије. То је и разлог што сам у описивању акција, бојева и операција, колико год сам могао, тражио та искуства, указивао на њих, јер мислим да су необично корисна за наше данас и сутра. Корисна су за изградњу и реализацију нашег система опитенародне одбране. У томе ми је пружио драгоцену помоћ Рајко Такасковић, генерал-пуковник и ратни командант дивизије, у својству рецензента и мог консултанта, те му и овом приликом најсрдачније захваљујем.

У раду су ми много помогли и другови саборци посебно Петар Вишњић, пуковник ЈНА и научни сарадник Војноисторијског института, као стручни консултант и редактор, те им свима од срца захваљујем.

И на крају, свестан сам да ова студија има и мањкавости. Неке, разуме се, неизбежно морају бити и израз субјективних слабости. Али, верујем да су у претежном делу последица објективних околности — недостака одређених података у архивском и историјском документационом материјалу или, пак, нетачном или делимично нетачном податку записаном у вихору рата у одговарајућем архивском документу дивизије. Зато ћу бити веома захвалан на конструктивним и добронамерним примедбама — а моја жеља није ништа друго већ дуг према палим борцима и револуцији.

Аутор

Увод

Формираше дивизије

Двадесет пета ударна (српска) дивизија Народноослободилачке војске (НОВЈ) формирана је 21. јуна 1944. у селу Товрљану (Јабланица), на основу Наредбе број 28 Главног штаба НОВ и ПО Србије. На дан формирања сачињавале су је 16, 18. и 19. српска народноослободилачка бригада и приштапске јединице дивизије. Људство је „регрутовано“ из партизанских одреда и територијалних јединица команди места и подручја из јужне Србије са простора Топлице, Јабланице и Расине. Укупно се радило о 3000 наоружаних људи. Делимично, слику самог акта формирања дивизије осветљава и наређење штаба дивизије од 18. јула 1944. у коме се, поред осталог, наводи и следеће: „Пошто су у бригадама ове дивизије формиране чете од десетина... то у четама јачине 40—60 бораца формирати три вода, а у сваком воду формирати две десетине. У четама јачине до 45 бораца формирати 2 вода, а у сваком воду по две десетине...^{а1} Дивизија је имала четворну формацију — четири батаљона у свакој бригади, а батаљони по три чете.

Командант дивизије био је Радивоје Јовановић Брадоња², кога ће средином септембра 1944, заменити мајор Урош Кукољ³, пошто је Брадоња примио дужност команданта 14. корпуса НОВЈ. И најзад, Ку-

¹ Архив Војноисторијског института (будуће: Архив ВИИ), кут. 1084, бр. рег. 7./

² Сада генерал-потпуковник ЈНА у пензији.

³ Сада генерал-мајор ЈНА у пензији.

Штаб 18. НОУ бригаде на дан формирања бригаде.

коља ће концем марта 1945. заменити пуковник Рајко Танасковић⁴. Политички комесар дивизије био је Радослав Јовановић Сеља⁵ кога ће око 10. септембра 1944. заменити Милојица Пантелић⁶. Од октобра 1944. на дужности заменика команданта дивизије био је Димитрије Писковић Трнавац⁷, а први начелник штаба дивизије друг Драгослав Петровић Горски⁸, кога ће у октобру 1944. заменити Воја Секулић⁹.

;
Општа војно-политичка ситуација   Двадесет пета (српека) дивизија НОВЈ образована је у условима опште политичке и војне офанзиве снага антихитлеровске коалиције. Јер, у духу одлука и планова Техеранске конференције, савезничке армије су већ отпочеле читаву

⁴ Сада генерал-пуковник ЈНА.

⁵ Опумоћени министар у СВИ-у, погинуо у саобраћајном удесу.

⁶ Сада генерал-потпуковник ЈНА.

⁷ Сада генерал-потпуковник ЈНА у пензији.

⁸ Сада генерал-потпуковник ЈНА.

⁹ Сада пензионисани потпуковник ЈНА.

серију стратегијских операција које су значиле отварање завршне етапе другог светског рата. Једанаест фронтова Црвене армије¹⁰, постепеним преласком у офанзиву од Балтичког до Црног мора, избило је до јуна 1944. на линију: река Нарва—Чудско језеро—Великије Луки—Витебск—Могилев—Лавов—Јаши—Кишињев—Одеса¹¹. Десетог јуна Црвена армија је почела офанзиву на Манерхајмову линију у Финској, а 22. јуна, на белоруском стратегијском правцу.¹² Резултат ове операције било је разбијање Хитлерове Централне групе армија, избијање крајем јуна на реку Вислу и образовање оперативних мостобрана на њој. Други и 3. украјински фронт у јаши-кишињевској операцији, у садејству с Црноморском ратном флотом, до ногу су потукли немачку групу армија „Јужна Украјина“ (6. и 8. немачка и 3. и 4. румунска армија: 24 немачке и 23. румунске дивизије, 7.618 топова, 404 тенка и 800 авиона) и обезбедили услове за напад на фашистичку Немачку с југоистока и у правцу Будимпеште и Беча.¹³

У Италији, 11. маја, почела је офанзива 5. америчке и 8. британске армије преко високопланинских средњих Апенина. Четвртог јуна савезници су заузели Рим и потиснули немачке трупе ка тзв. Готској линији. Два дана касније, 6. јуна, западни савезници почињу до тада највећу десантну операцију (5.000 ратних и десантних бродова, око 13.000 борбених и транспортних авиона) у Нормандији (операција „Оверлорд“) и до краја јуна образују стратегијски мосто-

¹⁰ Фронт — највећа формацијска јединица Црвене армије. У његовом саставу се налазило неколико армија и друге здружене јединице. Извршавао је, углавном, задатке оперативно-стратегијског значаја.

¹¹ Петар Вишњић, Операције за ослобођење Србије 1944, Војноисторијски институт, Београд, 1972, стр. 7 (Убудуће: П. Вишњић, н. д.).

¹² Почетком 1944. године против Црвене армије дејствовало је 236 фашистичких дивизија и 18 бригада, а у другој половини 1944. пребачено је на овај фронт још 60 дивизија и 13 бригада (П. Вишњић, н. д. стр. 7).

¹³ Исто, стр. 8.

бран од полуострва Котантена до реке Орне. Тиме је отворен дуго очекивани други фронт у Европи и почело рушење Хитлеровог „Атлантског бедема“. Истовремено, савезници су у лето 1944. поред изразите надмоћности у ваздуху, били апсолутни господари и на мору¹⁴.

У таквом склопу околности још непосредније је порастао значај балканског ратишта и посебно југословенског, у оквиру целовитог светског ратишта. У Југославији, НОВЈ и ПОЈ, под руководством КПЈ и маршала Тита, имала је око 400.000 наоружаних људи, док су партизанске снаге у Албанији бројале око 40.000 наоружаних бораца, а у Грчкој око 70.000.

Због тога је хитлеровска Немачка, упркос вапијућој оскудици снага на другим ратиштима, држала на Балкану крупне снаге чији је број, са квислиншким јединицама, достигао око 1,000.000 војника. Све су ове снаге биле обједињене под командом команданта Југоистока генерал-фелдмаршала Максимилијана фон Вајкса чије је седиште било у Београду¹⁵. Њему су били потчињени:

— Група армија „Е“ (око 350.000 војника), распоређена на грчком и македонском оперативном простору (22. 68. и 91. армијски корпус, командант Крита, командант Пелопонеза и командант јужне Егеје, са осам дивизија и пет тврђавских бригада, поред низа мањих јединица);

— 2. оклопна армија (5. СС брдски, 15. брдски, 21. брдски и 69. армијски корпус), на територији Хрватске, Босне и Херцеговине, Црне Горе и Албаније (на којем су простору ангажовали две пешадијске ди-

¹⁴ Исто, стр. 8.

¹⁵ Наоружање немачких трупа под командом генерал-фелдмаршала фон Вајкса средином 1944. изгледао је овако: 515.263 обичне, аутоматске, снајперске и тромблонске пушке, 625 противавионских пушака, 134.423 пиштоља, 23.989 пушкомитраљеза, 5.929 митраљеза, 29.153 аутомата, 4.850 минобацача, 2.169 топова и хаубица, 1.222 противавионска топа, 1.738 противтенковских топова и 348 тенкова. Осим тога, на оклопним и неоклопним возилима налазило се: 683 митраљеза, 127 топова и 427 самоходних топова (П. Вишњић, н. д., стр. 9).

визије) и трупе војноуправног команданта Југоистока у Србији. Овом последњем су биле потчињене окупаторске и квислиншке снаге у Србији које су имале задатак да обезбеђују функционисање војноуправне окупаторско-квислиншке власти. Штаб војноуправног команданта Југоистока у Србији почео је да делује 26. августа 1943.

Поред тих снага, у Истри и Словенији се налазио 97. армијски корпус, потчињен Групи армија „С" у Италији. У североисточном делу Словеније који је анектирала хитлеровска Немачка, налазиле су се јединице за обуку, трупе за осигурање и СС полицијске снаге 18. корпусне области у Аустрији.

Средином 1944. Титова НОВ и ПОЈ је имала 12 корпуса, односно 39 дивизија и више самосталних бригада, батаљона и партизанских одреда и ратну морнарицу, са око 400.000 бораца. Стратегијско-оперативни распоред ових снага био је следећи:

— 7. и 9. ударни корпус и 4. оперативна зона (14, 15, 18, 30. и 31. дивизија и 6. и 11. словеначка бригада) на територији Словеније и на Истарском полуотоку, где су везивали знатне немачке и квислиншке снаге, контролисали територију југоисточне и западне Словеније и, мањим снагама, дејствовали у северном делу Словеније и у Истри;

— 6. и 10. ударни корпус (12, 28, 32. и 33. дивизија) контролисали су слободну територију између Саве и Драве од Винковаца до Вараждина и северно од Загреба, угрожавали комуникације непријатеља и уништавали му живу силу;

— 4, 5, 8. и 11. ударни корпус (7, 8, 34, 4, 11, 10, 39, 9, 19, 20, 26, 13. и 35. дивизија) контролисали су слободну територију од Саве до јадранске обале, острва и полуострва источно од Сплита и дејствовали на простору западно од река Босне и Неретве до комуникације Љубљана—Ријека; 4. и 11. корпус су овладали областима Кордуна, Баније и Горског котара, пресекли комуникације Загреб—Сплит и вршили снажан притисак на комуникације у долинама Уне и Саве и између Загреба и Карловца; 5. корпус је господарио тери-

торијом западно од реке Босне, изузев комуникација у долини Уне и Босне, предела северно од линије Бања Лука—Добој, ужих рејона Травника и западно од Сарајева; 8. корпус је контролисао простор северне и средње Далмације, острво Вис и повремено изводио десантне операције на острва и нападе дуж важнијих комуникација у Далмацији;

— у источној Босни дејствовали су 3. и 12. ударни корпус (27, 38, 16. и 36. дивизија) и то главним снагама на комуникацијама у долини Босне, Спрече и Праче, ширећи слободну територију на север, ка Сави;

— јужно од њих, до линије Подгорица (сада Титоград)—Никшић—Требиње—Невесиње, налазио се 2. ударни корпус (3, 29. и 37. дивизија и Приморска оперативна група бригада); он је држао слободну територију која је служила за прикупљање Оперативне групе дивизија (2. пролетерска, 5. крајишка и 17. источнобосанска дивизија) ради скорих операција у Србији;

— на слободним територијама у југоисточној Србији, првенствено према комуникацијама у долини Јужне и Западне Мораве, Ибра, Расине, Топлице и Нишаве, дејствовало је пет дивизија (21, 22, 23, 24. и 25), а партизанске снаге (2. шумедијска бригада и партизански одреди) с подручја Космаја, Букуље, Венчаца и Рудника угрожавали су главну магистралу која од Београда води на југ и железничку пругу Београд—Чачак. У Војводини су дејствовале јединице Главног штаба НОВ и ПО Војводине (две бригаде, четири самостална батаљона и неколико партизанских одреда), а на Косову снаге Главног штаба НОВ и ПО за Косово и Метохију;

— у западној Македонији, у јуну 1944. дејствовале су 1. македонска и 1. косовско-метохијска бригада, а на југу централне Македоније 2. македонска бригада нападала је посаде фашистичког окупатора из Бугарске и рушила железничку пругу која води од Солуна ка Скопљу.

Буран успон и успеси у Југославији, средином 1944. карактеристични су не само за развој ослободилачке и револуционарне оружане борбе Титове НОВ и ПОЈ, већ и за изградњу нове народне власти и међународну афирмацију народноослободилачког покрета (НОП) и нове Југославије. У првој половини 1944. постигнути су нови успеси у изградњи и деловању органа народне власти. Национални комитет ослобођења Југославије (као привремена влада), са маршалом Титом на челу, предузео је низ мера за обнову привреде, друштвених служби и даљи развој органа народне власти на свим нивоима. Национална и републичка антифашистичка већа народног ослобођења прихватила су одлуке другог заседања АВНОЈ-а и одлучила да прерасту у врховне законодавне и извршне органе народне власти. Извршни одбори националних антифашистичких већа добили су карактер привremenих републичких влада. Народноослободилачки одбори су образовани, као органи локалне власти. готово у читавој земљи.

АВНОЈ и НКОЈ појачавају дипломатско-политичке напоре ради што ширег међународног признања нове, авнојевске Југославије. У духу одлука другог заседања АВНОЈ-а почињу на Вису, јуна 1944. разговори са реконструисаном избегличком краљевском владом др Ивана Шубашића. При том је постигнут споразум који, у ствари, представља крупну политичку победу НОП са КПЈ на челу, како у унутрашњем развоју, тако и на плану међународне афирмације нове Југославије. Реконструисана краљевска избегличка влада у Лондону признала је основне тековине НОП-а изражене и озаконене у одлукама другог заседања АВНОЈ-а обавезала се да искључиво ради на организовању помоћи НОП-у са маршалом Титом на челу, јавно се одрекла националних издајника — четника Драже Михаиловића које је пуне три године помагала. Вишки споразум је значио, очевидно, прекретницу у процесу међународне афирмације и признања нове Југославије. Августа 1944. у Напуљу, маршал Тито постиже начелан споразум са британским премијером

Винстоном Черчиллом о садејству између НОВ и ПОЈ и савезничких снага, о помоћи НОВ и ПОЈ у снабдевању и збрињавању рањеника, о формирању ваздухопловних јединица, о предаји ратних бродова бивше краљевске југословенске ратне морнарице НОВЈ и о неким другим војним питањима.

НОВ и ПОЈ се нагло шири и јача. Такође, тече буран процес омасовљења антифашистичких друштвено-политичких и друштвених организација у оквиру Јединственог народноослободилачког фронта (ЈНОФ), а под руководством КПЈ. Слободне територије, широм Југославије, представљају готово 2/3 ослобођене државне територије.

Војно-политичка ситуација у Србији

У Србији се врло успешно радило на стварању нових јединица, што је Врховни штаб НОВ и ПОЈ често подстицао. Од средине јануара до почетка марта 1944. Главни штаб НОВ и ПО Србије формирао је шест бригада, а од почетка маја до краја јуна још једанаест. Бригаде су обједињене у пет дивизија: 20. маја је формирана 21. дивизија; 22. маја 22. дивизија; 6. јуна — 23. дивизија; 10. јуна — 24. дивизија и 21. јуна — 25. дивизија.

Упоредо са настанком нових јединица НОВ и ПОЈ повећао се и притисак на комуникације и окупаторске посаде. Шумадијска бригада и два НОП одреда борили су се готово свакодневно против Немаца, Бугара, недићеваца и четника у Шумадији, а у западној Србији се све јаче осећало присуство НОП одреда. Друге снаге шириле су активност у Јужној Србији: 21. и 25. дивизија према Копаонику и долини Ибра, 22. дивизија према Врању, 24. дивизија према Лесковцу, а 23. дивизија северно од Ниша. Главни задатак им је био да мобилишу ново људство, отежавају непријатељу саобраћај, вежу немачко-бугарске окупаторске и квислиншке трупе.

И северно од Београда повећавао се притисак на немачке и мађарске посаде и комуникације. Активношћу два НОП одреда, једне бригаде НОВЈ и два са-

мостална батаљона у Срему изазвана су, поред мањих, и два већа немачка противнапада: један у првој половини маја, снагом од једног пука, западно од Земунa, а други од 14. јуна до 6. августа, здруженим саставом од близу 10.000 немачких и усташко-домобранских војника на простору између Фрушке горе и шумовитог предела у западном Срему. Маневрујући, бригада с одредима није примала одсудну борбу. У Банату два НОП одреда и у Бачкој један нападају мање немачке и мађарске трупе и руше путеве. У Војводини су крајем лета формирани још једна бригада НОВЈ и пет партизанских одреда.

Знатан број нових бораца са Косова и Метохије ступио је у косовско-метохијске батаљоне који су се налазили у јужној Србији и Македонији, док је у пределу Ђаковице формиран НОП одред и батаљон који се ослањао на северне огранке Шар-планине и нападао немачке снаге на путу између Призрена и Скадра.¹⁶

Разуме се, на формирање и прве бојеве 25. дивизије НОВЈ, најнепосредније се одржавала војно-политичка ситуација на југу Србије. А то војиште, грубо узев, могли бисмо означити простором: Босиљград, Копаоник, Краљево, Крушевац, Пирот. Тежишни рејон представљале су Топлица и Јабланица. Основну карактеристику војишта, са становишта земљишних услова дају: великоморавска котлина и низ претежно средње и високопланинских масива: Бесна кобила, Врденик, Чемерник, Оштрозуб, Сува планина, Сврљашке планине, Озрен, Кукавица, Радан, Видојевица, Пожар, Копаоник, Јастребац, Столови. Војиште „сече“ вардарско-моравска комуникација која је представљала „комуникацију број 1“ немачко-фашистичких снага за Југоисток. Тренутна ситуација, а поготову перспектива даљег развоја догађаја, потврђивала је да улога јужносрбијанског војишта рапидно расте. Приближавање Црвене армије Балкану довело је Румунију и Бугарску у тежак положај. Њихово испадање из осовин-

¹⁶ Др Владо Стругар, Југославија 1941—1945, Војноиздавачки завод, Београд, 1969, стр. 244—245.

ског блока било је на помолу. У вези с тим могло се очекивати да ће Немци предузети повлачење Групе армија „Е“ из Грчке и покушати да образују нов фронт на једној од погодних линија у источном делу Србије, ради затварања бреше и повезивања својих снага у Грчкој са оним у Панонској низији. Због тога је за Немце још више порасла важност комуникација у моравско-вардарској долини, а самим тим и повећан значај Србије и Македоније.

Србија је у то време била важна и са становишта даљег развоја народноослободилачког рата у Југославији. Требало је тамо дефинитивно разбити удружене четничко-недићевско-љотићевске снаге које су чиниле последње напоре да се одрже и послуже као ослонац разним комбинацијама реакционарних кругова на Западу у вези с поделом интересних сфера међу савезницима. Осим тога енергичним дејством јачих снага НОВЈ у Србији олакшала би се борба у Македонији, успорило повлачење немачких трупа из Грчке и отежало образовање новог фронта према истоку. На тај начин би се ефикасније утицало на држање бугарске окупаторске војске коју је требало поколебати и придобити за заједничку борбу против Немаца.

Значај Србије бивао је све већи и зато што је било у изгледу да се на њеним источним границама најбрже успостави веза с јужним крилом Црвене армије и образује јединствен савезнички стратегијски фронт на југу Европе. И најзад, ослобађањем Србије повећао би се прилив нових бораца у редове НОВ и ПОЈ и била би створена солидна стратегијска основа за коначно протеривање непријатељских снага из Југославије.¹⁷ То је потврђивао и изузетно буран процес формирања дивизија НОВЈ на југу Србије. Јер, јединице НОВЈ у јужној Србији постигле су у то време значајне војне и политичке успехе. Нанеле су знатне губитке окупатору и квислинзима, а нарочито чет-

¹⁷ Ослободилачки рат народа Југоелавије 1941—1945, књига 2, преправљено и допуњено издање, Војноисторијски институт, Београд, 1965, стр. 250—251 (Убудуће: Ослободилачки рат).

ницима. Држале су знатну слободну територију у захвату Јужне и Западне Мораве, Копаоника и Јабланице.¹⁸

Политичка ситуација развија се бурно. Наиме, радило се о скоковитој плими народноослободилачке борбе. Ево само неколико података који илуструју овакву оцену. Седмог и 8. маја 1944. одржана је окружна партијска конференција за лесковачки округ у школској згради у Бублици. У Пустој реци, партијски курс који ради од јесени 1943. (за активисте са терена и из војних јединица) прераста у партијску школу. Крајем 1943. почела је да ради и војна школа. Крајем јануара 1944. формиран је Срески НО одбор Властотинца и Лесковца, а 18. марта у Бублици је одржан пленум Окружног комитета НО одбора, на коме је прочитан говор друга Тита, одлуке другог заседања АВНОЈ-а и циркулар бр. 1. Окружног НО одбора о раду народноослободилачких одбора, упутство за формирање грађанских судова при општинским и среским одборима и упутство за рад тих судова.¹⁹ Први слободни народни избори одржани су у лесковачком округу 16, 17. и 18. априла. Бирани су одборници за сеоске, општинске и среске НО одборе. Резултати избора су били веома добри. Од 15.496 бирача гласало је укупно 10.089 бирача (5.177 мушкараца и 4.912 жена) Није гласао 5.031, од којих је 746 било у партизанима ван територије где се гласало, 451 у ропству и 235 у редовима непријатеља или ван територије. У неким селима било је толико заоштрениости око избора појединих кандидата да су се гласови више пута пребројавали одвајањем бирача час на једну час на другу страну.²⁰

Навео сам само неке податке који се тичу плиме народноослободилачке борбе на територији тадашњег

¹⁸ Ослободилачки рат, књ. 2, стр. 239.

¹⁹ др Миливоје Перовић, Србија у народноослободилачкој борби (јужна Србија), Нолит — просвета, Београд, 1961, стр. 369 (Убудуће: М. Перовић, н. д.).

²⁰ Исто, стр. 370.

лесковачког округа. Међутим, та карактеристика важи за читав југ Србије.

На слободној топличко-јабланичкој територији налазио се Главни штаб НОВ и ПО за Србију, ПК КПЈ и ПК СКОЈ-а за Србију. На овој територији била је врло интензивна активност друштвено-политичких организација: НОФ-а, УСАОЈ-а, АФЖ-а и других. Територија је била прекривена широком мрежом складишта, магацина и болница.

Укратко, снаге НОВ и ПОЈ имале су изразито јаку морално-политичку и материјалну подршку народа. А она је деловала као фактор прворазредног значаја у извођењу операција, бојева и борби.